

Як підсумок слід зазначити, що вторинна номінація – це досить продуктивний спосіб творення термінів військово-інженерної галузі, який передбачає використання слів сучасної української мови для називання відповідних військових понять на основі метафоричного чи метонімічного перенесення. При цьому нові термінологічні значення треба розуміти: 1) як факт мови, а не літературні тропи; 2) як значення, закріплені без тривалої еволюції; 3) як лексико-семантичний варіант значення того слова, на основі якого вони формуються; 4) як мотивовані загальнозживаним значенням; 5) як такі, що не порушують семантичної єдності слова. Нове термінологічне значення слова визначає реалізацію його нових падігмозначень та синтаксичну сполучуваність, що реалізуються у межах наукових синтагм.

Список використаних джерел

1. Панько Т. І. Українське термінознавство: Підручник / Т.І.Панько, І.М.Кочан, Г.П.Мацюк. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
2. Наконечна Г. В. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення / Г.В. Наконечна. – Львів: Кальварія, 1999. – 110 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

Summary. The article investigates the vocabulary of military engineering area. In this scientific exploration analyzed the mechanisms of the process of second nomination military engineering terms and features of their operation in military terminology.

Key words: term, terminology, terminological, terminology, terminna nomination.

УДК 811.161.2: 81'373.422

С.Б. Завалій

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ОКСИМОРОННИХ СИНТАГМ У ПОЕТИЧНОМУ СЛОВНИКУ

У статті досліджено оксиморон як лінгвостилістичну категорію поетичної мови, проаналізовано семантико-стилістичні функції оксиморонних синтагм у поетичному словнику другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Ключові слова: поетична мова, оксиморонна синтагма, стилістична фігура, стилістичні функції.

Характерною ознакою поетичного словника є широке вживання семантично протиставлених лексем, зокрема оксиморонних синтагм як засобу індивідуалізації художньої мови та композиційно-стилістичного принципу побудови тексту.

В україністиці оксиморон як лінгвостилістичну категорію досліджували В. Чабаненко [13, 13 – 51], Н. Бобух [1, 240 – 261] та ін. Опису стилістичної фігури оксиморона на матеріалі різних мов (зокрема, російської та англійської) присвячені кандидатські дисертації Н. Павлович [8], В. Пастухової [9], О. Сингаївської [10], Л. Татанової [12], Г. Курегян [7].

У пропонованій розвідці ми ставимо за мету дослідити стилістичні функції оксиморонних синтагм у поетичних текстах другої половини ХХ – першої половини ХХІ століття.

Оксиморон – один з найефективніших засобів пізнання, структурування, маніфестації й оцінки сучасного парадоксального світу. За допомогою оксиморонних синтагм автори передають суперечливу сутність зображуваних предметів, явищ, образів. Крім того, оксиморон спонукає читача до глибокого осмислення індивідуально-художнього прийому поєднання непоєднуваного, де «найзвичніші слова та образи взаємопроникні й трансформовані в стилі художнього твору створюють новий світ мовленнєвих смислів і відношень» [2, 55].

У поетичній мові оксиморонні синтагми набувають особливої виразності, є важливим стилістичним прийомом. Антоніми, які лежать в їх основі, виражають внутрішню суперечність явищ, поєднаних в одне ціле. На відміну від протиставлення, контрастні поняття в оксиморонних сполученнях об'єднуються в одне значеннєве ціле, що є своєрідним джерелом експресії [1, 259]. Названа стилістична фігура підсилює емоційність художнього тексту, дозволяє в лаконічній і незвичній формі розкрити складність та суперечність зображуваного факту, передати діалектику самого життя: *Все зітліє: і стріли, й знеславлена слава меча – / Його [чорноризця] слово, про-*

росле в нащадках, – не знатиме / тління (Г. Коваль); Де шлях летючими штрихами за обрій віддалі несе – / гіркі черешні над шляхами – / спасибі вам за все, за все. / За цю красу, що при дорозі, / за цю солодку гіркоту (Л. Костенко); Тут мармур, бронза, тіло, дух, / Чуття пречисті і нечисті. / У непорушності тут рух. / У рухові – буяння мислі (Л. Дмитерко).

Оксиморонні синтагми, виявлені в аналізованих віршованих текстах, виконують семантико-стилістичні функції увиразнення контрастного психічного стану людини. Репрезентуючи почуття ліричного героя, оксиморони передають поетичний світ одухотворено в почуттєвому сприйманні для інших. Наприклад: *Що принесуть пояснення одверті? / З ким поділити неподільний біль?* (М. Бажан); *Твої уста бенджні та гарячі / Мені шепочуть ніжне „не забудь” / І закликають, щоб в житті ніколи / Колючка зради не зроста між нас. / Болючим щастям і солодким болем / Я хочу відповісти кожен раз* (В. Крищенко); *В цю білу ніч, зірчасту, щасну, / Тобі я квіти слів зберіг. / А вечорінь така прекрасна, / Такий на серці теплий сніг* (Г. Коваль).

«Такого типу смисловий хід у вербалізації емоційного стану, – слушно зауважують Л. Синельникова й Т. Терновська, – свідчить про складність почуттів, їх мінливість, некерованість і непередбачуваність, про когнітивні пошуки поета, який не знаходить можливості в нормативній комбінаторній семантиці висловити психологічну глибину емоції» [11, 191]. Приміром: *Так заховати, спеленати / ізранену і стотривожну / самотню душу. Так – прожити. / Так – усміхатися біді* (В. Стус); *Я кличу тебе безслівно. / Ти чуєш, як я кричу? / Благаю тебе безслівно. / Чому не чуєш плачу* (В. Коротич).

Основною стилістичною функцією оксиморона, наголошує І. Гальперін, вважають «функцію авторської оцінки, авторського ставлення до описуваного» [3, 152]. На вживанні оксиморонних сполучень, пов'язаних із загальним процесом індивідуально-художнього мислення та особливостями світогляду митця, можуть ґрунтуватися уривок або й цілий поетичний твір. Нагнітання оксиморонів у поетичному тексті використовують як засіб змістового підсилення: *Деся там, у найвищих глибинах, / Деся там, у найглибших висотах... / Уся з найтемнішого світла, / Уся з найсвітлішого змроку... / Ген там з найгіркішого солоду, / Ген там з найсолодшого болю... / Деся там, в найпалкішому холоді, / Ген там, в холоднючій спекоті...* (І. Драч).

Поетичне відтворення дійсності шляхом контрастних асоціацій, що відображають почуття й переживання, створюючи особливу мовну експресію, виявляється в нанизуванні однотипних синтаксичних структур: *Зрадлива й вірна ти, ненависна й кохана, / Свята й обмацана руками королів, / Я знов до тебе йду шляхами Чингісхана, / Сусід, що від жаги до тебе захмелів* (Д. Павличко).

Оксиморонні синтагми утворюють складну систему засобів, які виконують оцінно-описову функцію, що дає змогу авторові створити контрастну характеристику персонажів, предметів, процесів і дій, відтворити складність та суперечність зображуваних явищ, передати суперечливу сутність позамовних реакцій, адже «в основі поетичної мови, – зауважує С. Єрмоленко, – лежить особливий характер конкретно-чуттєвого бачення світу, орієнтація на емоційно-естетичне сприйняття його» [5, 323]. Наприклад: *І обпоїла нас цілюща смерть, / і провела за руку, щоб за краєм / живого існування ми жили, / не відаючи, що нестерпний простір, / переступивши нас, переступив / самого себе* (Стус); *Я – закатований, сонцем твоїм, / Замордований, загодований / болем щастя, / Спізнав, що нині віддати – це вмерти...* (І. Драч).

У поетичному контексті лексеми, набуваючи додаткових значеннєвих відтінків, розширюючи асоціативні зв'язки, виявляють широкі можливості для реалізації контрастної семантики. «Художній текст, – зазначає В. Кононенко, – якраз і створює умови виявлення широкого спектра різного роду відтінків, значень, трансформованих і переосмислених понять, що ускладнюються тими ж таки емоціями й оцінками. Ґрунтовним матеріалом може слугувати зіткнення протилежних за значенням слів-понять, як тих, що складають шар звичайних антонімів, так і тих, що зближуються лише контекстуально в ході авторської оповіді» [6, 15 – 16]. Приміром: *Бриніла тиша, плетена зірками, / Затамувавши подих, наслухала, / Мов шовком шугонула під руками / І плесо плеснула – так необачно впала / Та сиза тиша* (І. Драч); *І ангел, причинний мов, лине з небес, / відьомську усмішку шле водоспаду, / Із пазурів згуби звільнилась – і рада... / На землю тверду. / Із небес* (С. Йовенко).

У поетичному дискурсі оксиморони підсилюють іронічне ставлення до зображуваного, надають тексту емоційної виразності: *Дивна доля поетів / Блукає в житах: / Умирають поети, / Бува, за життя* (Б. Олійник); *Помер... Шкода! Та нащо так тужити? / На жаль, він був не Пушкін, не Гомер. / Звичайно, він по смерті мріяв жити, / Та от біда – ще за життя помер!* (П. Ребро); *А мені б ще лютості – / Реготать надривно / Над дурною мудрістю, / Мудрим марнослів'ям* (А. Мойсієнко).

У поетичних текстах зафіксовано комічну чи іронічну зміну слова або стійкого словосполучення (прислів'я, приказки) з метою надання їм нового, протилежного значення. Причому вказані мовні одиниці автор використовує у трансформованому вигляді: *І в померезані увійдуть*

ночі, / де ні жалю, ні радощів не ймуть, / а так живуть – і смерть свою жують (В. Стус); **Бодай ви пропали, синочки, / були б ви здорові, / у пеклі запеклім, у райському раї страшнім** (В. Стус).

Уживання архаїзмів і старослов'янізмів у поезії підсилює як семантичне, так і емоційне поле. Так звана застаріла лексика в поезії здобуває собі сучасність, наповнюється новою експресивною енергією: **Це, припізнала молодосте, ти / спроваджуєш мене на чорні кручі. / Збираються над головою тучі, / відстрашливої повні ліпоти** (В. Стус); **Та все обрушає нестерпно двопогляд. / У ньому ти суцций, / померлий, пантруєш живого, / зориш за померлим – живий** (В. Стус).

Аналіз оксиморонних синтагм у поетичному словнику свідчить про глибинний, органічний фольклоризм; зафіксовано досліджувані вислови з лексемами, які увиразнюють загальну експресію віршованої мови в казковому та народнопісенному ключі. «Спорідненість мовно-художньої образності творів з народнопоетичною атрибутикою є послідовно-закономірною, виявляючись як у залученні форми традиційних фольклорних структур, так і насамперед у внутрішній, семантичній організації мови, у характері поетового світосприйняття» [4, 124]. Приміром: **У полі спить зоря під колоском, / І сонно слуха думу колоскову, / і сонна тиша сонним язиком / Шепоче саду сиву коліскову** (М. Вінграновський).

Фольклорне мовностилістичне новаторство в поетичних творах демонструють і оксиморонні синтагми із демінутивними суфіксами. Експресивний ефект створюється в результаті порушення правил структурно-семантичного поєднання слів. Яскраве емоційно-оцінне забарвлення мають лексеми, виражені поширеним звертанням, що нормативно не підлягають демінутивації – іменники – назви абстрактних понять: **Так воно в світі є / Так воно є, щоб літати... / Горечко рідне моє, / Ластівко нашої хати** (М. Вінграновський).

Стислість і виразність оксиморонів дозволяють використовувати їх у заголовках: «**Веселий цвинтар**» (В. Стус), «**І колишнє й теперішнє разом...**» (П. Усенко), «**Така довга мить**» (С. Йовенко), «**О, не взискуй гіркого меду слави!**» (Л. Костенко), «**Нехай нечутним буде голос...**» (П. Сингаївський), «**Далеке близьке**» (Л. Дмитерко).

Отже, у досліджуваних текстах оксиморони вживаються для увиразнення контрастного психічного стану людини, підкреслення суперечливої сутності зображуваних предметів і явищ, підсилення іронічного ставлення до зображуваного. Оксиморон як суперечлива цілісність, детермінована домінантами поетового світобачення, світовідчуття, світооцінювання, реалізується в поетичному дискурсі шляхом навмисного зіткнення логічно несумісних понять, демонструючи нові рівні творчого пізнання світу митцем.

Список використаних джерел

1. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові : [монографія] / Н. М. Бобух. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2007. – 312 с.
2. Виноградов В. В. О теории художественной речи / В. В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1971. – 239 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
4. Гливінська Л. К. Поетичне слово Миколи Вінграновського : лінгвостилістична інтерпретація / Л. К. Гливінська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – С. 124.
5. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
6. Кононенко В. Концепти українського дискурсу : [монографія] / В. Кононенко. – Київ – Івано-Франківськ, 2004. – 248 с.
7. Курегян Г. Г. Лингвопрагматический статус оксюморона (на материале русского языка) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Г. Г. Курегян. – Майкоп, 2007. – 25 с.
8. Павлович Н. В. Семантика оксюморона / Н. В. Павлович // Лингвистика и поэтика. – М. : Наука, 1979. – С. 238 – 247.
9. Пастухова В. Я. Парадигматическая и синтагматическая связанность компонентов оксюморонного сочетания : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В. Я. Пастухова. – Ростов-н/Д, 1980. – 24 с.
10. Сингаївська О. С. Типологія контрастивних одиниць у лексиці російської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / О. С. Сингаївська. – К., 1995. – 24 с.
11. Синельникова Л. М. Про мову емоцій у ліриці (на матеріалі української поезії 2-ої половини ХХ століття) / Л. М. Синельникова, Т. П. Тернавська : зб. наук. праць. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – № 4 (10) – С. 183 – 193.

12. Татанова Л. И. Дискурсивные характеристики оксюморона в англоязычной художественной литературе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Английский язык» / Л. И. Татанова – М., 2006. – 24 с.
13. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : [монографія] / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.

Summary. The article researches oxymoron as linguistic category of poetic language, analyses semantic and stylistic functions of oxymoron syntagmas in poetic vocabulary of the second half of the XXth – beginning of the XXIst centuries.

Key words: poetic language, oxymoron syntagma, stylistic device, stylistic function.

УДК 811.161.2:[81'38+81'367]:070.41»20»

І.Я. Завальнюк

СИНТАКСИЧНА СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ МОВИ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті окреслено співвідношення активних і пасивних конструкцій у газетному тексті, запропоновано рекомендації щодо їхнього вживання. Акцентовано на процесів відновлення активних дієслівних структур та конструкцій із предикативними формами на -но, -то в мові української преси початку ХХІ ст.

Ключові слова: активні конструкції, пасивні конструкції, конструкції з предикативними формами на -но, -то, публіцистичний стиль, мова газет.

Постановка проблеми. Розвиток мови завжди тісно пов'язаний із життям суспільства, а розвиток публіцистичного стилю, зокрема й мови преси, прямо залежить від соціальних подій і змін. «Демократизація суспільно-політичного життя та лібералізація й урізноманітнення соціально-економічних засад і морально-етичних та естетичних принципів суспільства, з одного боку, і розширення поля суспільного функціонування української мови, з другого боку, викликали до життя з кінця 1980-х рр. потужні процеси змін на всіх структурних рівнях» [15, 33] і в різних сферах життя, стилях мови.

Українська мова в засобах масової інформації, зокрема в газетно-публіцистичному стилі, починає вживатися в інших формах, стає вільною в доборі своїх виражальних засобів. Проте на всіх її рівнях і донині простежуємо ознаки калькування з російської мови. Помітні вони і в синтаксисі, який багато в чому втратив свою національну самобутність: передусім у надмірному поширенні пасивних конструкцій, калькованих сполучників і сполучних слів для зв'язку предикативних частин у складному реченні, використанні деяких вставних одиниць, інтертекстуальних синтаксичних побудов, властивих російській мові, тощо. Водночас дедалі помітнішою стає тенденція до відновлення питомих синтаксичних елементів – словосполучень, моделей речень тощо, які поступово витісняють із газетної мови пасивні синтаксичні конструкції, хоч домінантного становища, на жаль, ще не посіли.

До вивчення питань синтаксису газетно-публіцистичного стилю неодноразово зверталися російські та українські лінгвісти, зокрема В. Г. Костомаров [8], К. О. Рогова [13], Ю. Ф. Оковитая [12], М. С. Ковальчук [7], А. І. Мамалига [9], С. М. Марич [10], В. І. Грицина [2], І. Я. Завальнюк [3] та ін., здебільшого досліджуючи явища експресивізації газетного тексту за допомогою синтаксичних структур.

Актуальність пропонованої наукової розвідки зумовлена потребою осмислити та теоретично інтерпретувати специфіку синтаксису мови українських газет початку ХХІ ст. як стилегвірного засобу, тісно пов'язаного не лише зі змістом, жанром висловлення, його спрямуванням та адресованістю, а й із об'єктивними змінами в структурі самої мови, передусім із процесами нівеляції синтаксичної самобутності української газетної мови.

Мета статті – проаналізувати синтаксичні структури щодо співвідношення активного/пасивного, доцільного/недоцільного в їхньому функціонуванні. Спираючись на сучасні досягнення лінгвістичної науки, вмотивувати доцільність використання активних конструкцій, які становлять типологічну ознаку синтаксису сучасної української літературної мови.

Демократизація суспільного життя в Україні спричинила як позитивні, так і негативні тенденції в мові сучасної української преси, серед останніх, зокрема, наслідування, калькування ро-